

HÉTFALU

SZERKESZTŐK: HOCHBAUER GYULA
ÉS DR. KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

ALAPÍTOTTA ÉS SZERKESZTETTE (1906–1911):
DR. FEKETE ENDRE ÉS KISS BÉLA

• KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

A TÜRKÖSI PIROSKA CSALÁD

Hétfalusi csángó nagyapám családja, ám fiú utódja nem lévén, nálunk Édesanyám viselte utoljára ezt a nevet leány korában. Mindezen által a család nagy, ma is sok gyermekkel – közelebbi vagy távolabbi rokonok, mind Piroskák.

A Piroška név a latin *Prisca* névből származik, amiből a magyarban Piriska, majd ebből Piroška lett. A *Prisca* eredeti jelentése: *régi, ősi, tiszteletreméltó*. A név hangalakjának változásában a régi magyar Piroš név hatásának, illetve magának a piros szónak is szerepe lehetett, de mégsem téveszthető össze a Piroš önálló keresztnévvel, amely a piros színnévből származó régi magyar személynév, eredetileg arc vagy hajszínre utalhatott.

Mind a *Piros*, mind pedig a *Piroška* családnévvé is vált, ez utóbbi igen gyakori családnév a hétfalusi csángóknál. Az is megtörténhet, hogy a Piroška mint családnév a Piroš családnévből származik (a Piroš hamarabb jelent meg családnévként) a *-ka* kicsinyítő képző hozzáadásával, hisz ez gyakori családnévképzés a hétfalusi csángóknál: Pajor – Pajorka, Tóth – Tóthocska, Partin – Partinka, Giró – Girócska, Szász – Szászka stb. családnevek mindkét alakban előfordulnak.

A névelemzések és statisztikák szerint a Kárpát-medencében a Piroška családnév egy százas skálán (a leggyakoribb családnév 100 pontos) 23 pontos gyakoriságú.

A Kárpátkanyarban lévő Csúka-hegység egyik hegyét és Piroška-havasnak nevezik.

A csernátfalusi anyaegyház (ide tartozott Bácsfalva és Türkös is) legrégebbi születési anyakönyve 1759-ben kezdődik, ha a halotti anyakönyvet vesszük, akkor még jó 80 évre visszamehetünk, tehát találhatunk olyan személyt, aki 1670 körül született.

Bácsfaluban 1849-től vannak anyakönyveink, Türkösben pedig 1836-tól. Hosszúfalva önálló egyházközség volt, de sajnos az 1916-os menekülés közben az anyakönyvek elvesztek.

Nos, ilyenformán a legrégebbi előfordulása a Piroška családnak

1768-ból van, s egyértelműsíti, hogy a türkösi Piroška család Pürkerecről származik.

Az 1768. február 21-i bejegyzés így szól: „Pürkerecről betegesen ide Türkösben háromlott ifj. Piroška György jól lehet feslett erköltsöket benne tapasztalodtak, de az Isten ötet keményen a súlyos nyavalyák által körme közé tsipvén szép tsendesen ez életből kimulék.”

Ekkor az anyakönyvben még nem írták be a született gyermek anyját, így csak az apa neve ismeretes a következő Piroškáknál, ez pár generáción keresztül Piroška György. Az anya nevének csak az 1810-es évek elejétől kezdtek beírni.

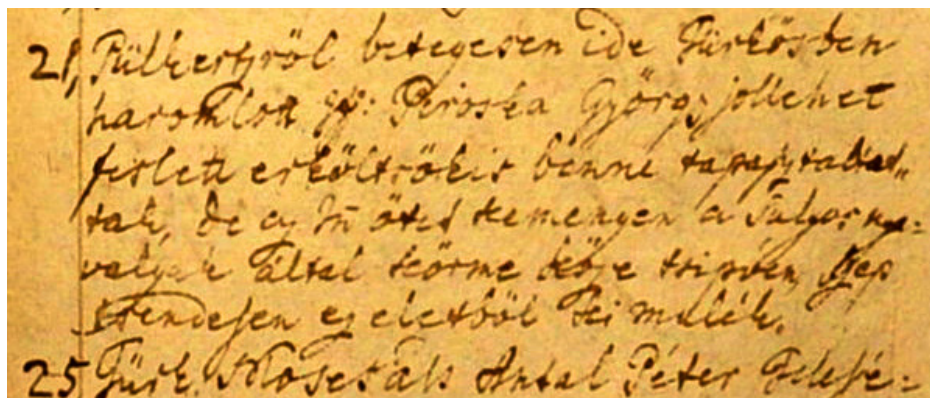
Piroška György feleségének a nevét sem ismerjük, 1807. január 10-én bekövetkezett halálánál csak ennyi áll az anyakönyvben: „Türk. Piroška György felesége eltemettetett.”

Tehát az első Piroška 1750 környékén telepedett át Pürkerecről Türkösbe. A csernátfalusi anyakönyv, de más források (pl. adóösszeírások) sem említenek más Piroškákat addig Négyfaluban, de Pürkerecen és Tatrangon igen, így valószínű, hogy az első hétfalusi Piroškák Háromfaluban laktak.

Ennek az első Piroška Györgynek egy fiát említi az anyakönyv, szintén Piroška Györgyöt, aki 1747-ben vagy 1748-ban született, és 1824. február 21-én, 76 éves korában halt meg vénkórban. Türkösben temették el. Felesége Bartos Kata, Bartos János leánya, 1782. november 5-én kötöttek házasságot.

Tulajdonképpen ők képezték az első igazán türkösi Piroška családot, s házasságukat hét gyermekkel áldotta meg az Isten: Kata (1784. január 29. – ?), György (1786. október 26. – 1874. december 7.), Anna (1790. január 27. – ?), Sára (1793. június 18. – 1796. február 26.), János (1796. november 11. – ?), Sára (1800. október 2. – ?), Ilona (1803. november 12. – 1804. június 25.).

Mint minden akkor családban, itt is megfigyelhető a magas fokú gyermekhalandóság, valamint az is, hogy

Csernátfalusi anyakönyv, 1759–1803, 529. old.
(Martinus Dévai – Dévai Márton lelkész bejegyzése)

megszokott férfi és női keresztnévek voltak egy családon belül, gyakran, ha meghalt egy gyermek, a következőnek ugyanazt a nevet adták.

Az adatok hiánya annak tudható be, hogy ebben a korai szakaszban nem anyakönyvezték a máshol kötött házasságokat, s Hétfaluban (de általában Erdély szerte is) az volt a szokás, hogy a házasságot mindig a leány falujában, templomában kötötték, másrészt pedig a lelkész nem mindig volt következetes az anyakönyvek írásában. Az 1800-as években már sokkal rendezettebbek, formálisabbak az anyakönyvek, kevesebb hibával, mulasztással.

Amikor a foglalkozásokat, mesterseégeket is kezdték beírni az anyakönyvekbe, akkor olvashatjuk, hogy a szántóvetés, földművelés mellett a Piroškák kőművesek, ácsok is voltak.

Piroška Kata Szász Jánoshoz ment feleségül 1806. június 3-án, Piroška György 1815. január 24-én feleségül vette a türkösi Nagy István és Mirtsa Ilona lányát, Nagy Ilonát (1791. május 5. – 1874. április 19.). Piroška Annának két törvénytelen leánya született, a második Kata (sz. 1822).

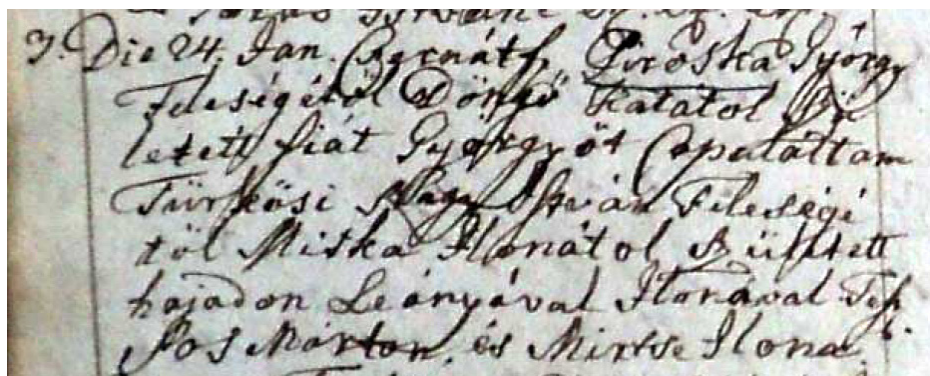
Piroška János Székely Pajor András

és Máté Ilonka csernátfalusi lányát, Székely Pajor Annát vette feleségül (1809. július 29. – 1866. november 27.).

A következő szinten a legnépesebb családja Piroška Györgynek és Nagy Ilonának volt nyolc gyermek személyében. Ezek a következők voltak: Piroška György (1815. december 14. – 1835. április 19.), Piroška István (1819. május 18. – 1820. augusztus 29.), Piroška Ilonka (1820. október 1. – ?), Piroška János (1824. április 4. – 1897. szeptember 13.), Piroška István (1826. május 6. – ?), Piroška András (1828. július 27. – 1829. május 1.), Piroška Kata (1829. november 21. – 1868. július 1.), Piroška András (1833. március 12. – 1836. július 14.).

Piroška János 1845. november 8-án feleségül vette Jakab Martzi András és Sára Anna lányát, Jakab Martzi Furust (1824. május 8. – 1892. május 5.), Piroška István 1852. február 8-án feleségül vette Lőrincz Köblös Mihály és Marín Anna leányát, Lőrincz Köblös Ilonkát (1832. február 28. – 1861. május 7.), Piroška Kata pedig 1867. február 16-án feleségül ment az 1820-ban született Buna Andrásához.

(Folytatjuk.)

Csernátfalusi anyakönyv, 1806–1837, 150. old.
(Apáczai Csere István lelkész bejegyzése)

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

AZ „ÚJ BORNÝÚ” NAGYENYEDEN

(Folytatás előző lapszámunkból.)

Csak az öreg Fejér Gyurkáné – rövidesen: Máris néni – vacsorált egyedül egy kis asztalka mellett. Ez alatt anyám és három néném az ágy- és fejréneműmet szabták és varrták össze, mialatt a ház megtelt a kíváncsi szomszédokkal és rokonokkal. Nagyban folyt tehát a készülődés, s mindenkinek volt egy pár édes szava hozzám, ami nekem még nagyobb örömet okozott. Az egyedül vacsorázó vénasszony, Máris néni is megszólal, de nem hozzám, hanem anyámhoz szól:

– Te Anna, te Anna! Tudod-é, hogy a deákok, mikor végeznek, heten ülnek fel a sárkányra, s egyet közüllök a magasból levet. Nem sajnálnád-e, ha éppen a te Józsi fiad lenne az?

Nosza neki, lett erre nagy sírás-rívás. Anyám meg éppen úgy kezdett siratni, halottas nótával, mint ha már temetnének is! A könnyező szemekkel egy se látott már többé se szabni, se varrni, vissza rakták hát a vásznat és amit még elészettek, mindent a ládába. Édes anyám az ölébe szorított engemet, s zokogva kérlelt:

– Ugye, kedves fiam, nem mész el, nem hagyod itt anyádat? Téged nagyon szeretlek, bár lettél volna leányka, most nem kellene, hogy sirassalak.

Amily rövid és édes volt az öröm, annál hosszabb és fájdalmasabb volt a sírás, zokogás. Így kapott édes apám általános sírás és zokogás között.

– No, ne sirassátok Józsikát, mert úgysem mehet el, nem kaptam csizmát, a nélkül pedig nem ereszthetem el.

– Minek is eresztenéd el, Mihály – szólalt meg Máris néni – hát nincs mit aggyál te a hetediknek is enni? Ha megdő, ez árába Romániába [A hétfalusiak nagy része megfordult a román királyságban. Volt, aki csak ideiglenes pénzkeresetnek tekintette az ottlétet, de sokan (számszerűsíteni nem tudjuk) ott is maradtak.] küldöd, s ott sok szép pénzt keres ő is, mint János fiad a franszéláznál (pék). [...]

Már későn volt, tehát lefeküdtünk, én azonban még álomban is fel-felzokogtam, s e miatt sokszor felébredtem, s felébresztettem kedves szülőimet is. [...]

Az óra éjfél után kettőt ütött. Apám azonnal felkelt, s kiadta a parancsot, hogy megyünk a szentpéteri határra árpáért. Bármilyen édes is volt (habár ezen az éjjel nem) az álom, a másodszo-ri felszólítást soha se vártuk be, azonnal

künn voltunk és segítettünk befogni.

Én a négy tulok előtt egy vén gebét a kötőféknél fogva vezettem, másként nem ment az ebadta. István bátyám volt az ostoros, az ostorhegyes meg én... ilyenkor nem a hat, hanem a hatos számú. Reggel hat órára egy nagy szekér árpával meg is érkeztünk, de ezt már nem kellett segítenem lerakni.

A tegnapi nagy szekér a kapunk előtt állott.

– Jere rózsám Enyedre, ott a világ közepe – hangoztatták a velem szembejövő kolegyisták, kik körül fogtak engemet, jókedvűleg kísértek be az udvarunkba.

– Ez is új bornyú – mutattak a szomszédunk fiára, Fejér József barátomra.

Rettentően elcsodálkoztam: hogy nevezhetnek egy fiút új borjúnak, holott az a fiú nem bornyú, nekik szarvas marhájuk soha nem is volt. Jól megnéztem tehát a szomszéd barátomat, de rajta semmi „új bornyú” vagy ó bornyú félét nem tapasztaltam, lévén ő is mezítlábas, mint én.

Tízéves koromban, 1864-ben, augusztus végén Lőrincz Józsi 4 lovas szekeren 9 hétfalusi tanulóval mentem a nagyenyedi Bethlen főtanodába, Brassón, Fogarason, Nagy-Szebenen, Gyula-Fejérváron és Tövisen át. [...] Negyed nap Gyula Fejérváron át (a vár kapuján egy lovas bámultam meg) estére Nagy Enyedre értünk. Közvetlen a kolegyom mellett lévő vendéglőbe szálltunk. Míg a többiek az ó kolegyomban, Kolozsvár szobájában háltak, mi ketten Fejér Józsival a szekéren aludtunk.

Másnap reggel korán Bakó Károly, a tatrangyi mester fia ollót hozott és mindkettőnket hosszú kóczhajunktól [A hétfalusi csángó férfiak és fiúk hosszú haját hordtak.] érzékeny sírásunk közben megfosztott, kopasszá tett. Azután megpatkoltatta a csizmámat és az első pár csizma a lábamra került. Mezítláb indultam, s csizmával léptem át a kolegyom küszöbét. Magam cipeltem a kis ládám.

– Ne, te új bornyú!

– Pacalista!

– Te oláh! Móc! Székely! Csángógóbé! Egy-egy barack és egy-egy duméval üdvözöltek. De hogy a barackot ki nyomta a fejemre, s a dumét ki adta elég kíméletlenül a hátamra, a sok közül nem lehetett észrevenni.

Tehát gyorsan a szobába kellett

menekülnöm. Egy szobába 20-24-en hurcolkodtunk be. Volt ott minden rendű lakos. A főhelyet valamelyik jurátus, theológus, mint primárius foglalta el, külön ágygal és asztallal. Az ő ágya alatt nem volt karikás ágy, míg a szekundáriustól lefelé mindenkinek az ágya alatt karikás ágy is volt. A theológusok ingyen ágyhelyet, kosztos tanítványokat, 2 cipót és principista szolgát kaptak. Minden szobaköltség alól fel voltak mentve. Így a jogászok is. A filozófusok, első- és másodéves deákok (VII. és VIII. gimnazisták) két cipót ugyan kaptak, de ágy helyért egy évre 5 forintot fizettek és a szoba költségbe is részt vettek.

A hatodik gimnáziumig fel a tanulók kétfélék voltak: tanítványok és szolgák. Az V. és VI. gimnazisták – tanítványok – ágy helyért öt forintot, a karikás ágy helyért 3 forintot fizettek és hordozták a szoba költséget is, de cipót csakis a megfelelő pénzért vagy gabonáért kaptak. Ezekben alul lévő osztályosok csak karikás ágyhelyet kaptak évi 3 forintért és a megfelelő pénzért egy vagy két cipót. A papok és tanítók gyermekei, mint tanítványok ingyen ágy helyet és két cipót nyertek, de a szoba költséget ők is hordozták.

A szobaköltség: egy fejsze, kefeseprű, kis cseber, két korsó, két kanta és a publika mensára a gyertya, későbbben olaj és petróleumlámpák bevásárlásából állott.

Szolgák: aki nem volt principista szolga, csak egy cipót kapott, ezért porgálni, a szobában seperni, vigilálni vagy vizet hordani kellett. Minden költség alól fel volt mentve ugyan, de ezzel szemben minden egyes lakónak szolgálatot kellett teljesíteni. Csak ládán alhatott.

Principista szolga: 2 cipót kapott és csak egy urat szolgált, kinek egyúttal kosztthordó szolgája is volt.

Officialisták: ezek valamely tanterem sepregetői és kaléfaktorai voltak, egy vagy két cipó mellett.

Neuterek - cursorok V. és VI. gimnazista szolgák. E két utóbbiak a szoba favágói, a publika mensán háltak, mint neuterek éjjel a vigileket kiabálták: „felsőszori vigil! Középső, alsószori vigil! Kis kolegyom északi, déli vigil, ó- és új kolegyomi vigil, végül hipi vigil, amikor a hipi hordott.

A szolgák főfelügyelője egy theológus volt pápa címmel, kinél minden reggel 6 órakor a vigileknek meg kellett jelenie, hogy aki az éjszakai kiáltásokra nem adott ór helyéről feleletet, vagy ór helyén gazlás történt (ha ámbár eltakarította is) hármát kapott a fenekére és a következő éjjelen újból vigilálni kellett. [...]

Negyednapon délelőtt megtörtént a szobaválasztás. A jurátusok (végzett

theológusok, mint osztálytanítók) voltak az elsők, azután a harmadéves theológusok. Délután egy órakor megszólalt a kézi csengettyű és felhangzott minden soron a „Dislokáció!” kiáltás. Ezerkétszáz egyidőben költözött, volt kiabálás, lökdösődés, sőt összeütközés is elég, de azért egy vagy két óra múlva mindenki megkapta a maga helyét. Jutott minden szobába 24–26 személy.

Akik a kolégyomba nem kaptak helyet, báró Kemény István főgondnok épülfélben maradt házában, némelyek meg a tanári lakások egy-egy szobájába költöztek.

A deákok (I., II. éves filozófusok), jogászok, theológusok és a contra meg a senior holmiját is a szolgák hurcolták. Segédkeztek ezen kívül minden tanítványnak is.

Congregáció

Minden hét szombat estéjén 7-től 8–9 óráig a szolgák és neuterek a kis auditoriumban gyülekeztünk. Ezen gyűlésen egy tanítvány sem vehetett részt. „A Sionnak hegyén Úr Isten” kezdetű zsoltár eléneklése alatt bevonult a pápa az ő neutereivel a terembe és helyet foglaltak. Éneklés bevégeztével felolvasta a pápa, hogy a hét folyamán kik követtek el hibát a vigilálás, purgálás, folyosótakarítás, hamu- és szeméthordás alkalmából.

Velem történt meg, hogy hétfői vigilálásomért ismétlésképpen újból hármát kaptam a fenekemre. Kedden reggel a szoba előtt sepretennek találták, ezért is hármát kaptam. Szerdán hamut találtak a fűtőben, ezért is hármát kaptam. Csütörtökön más helyett vigiláltam (1 cipóért, ára 2 krajcár), valamelyik éjjeli kiáltásra nem feleltem, hogy „itt vagyok”. Ezért újból hármát kaptam. Pénteken a mosdóból véletlenül víz loccsant ki, ezért is hármát kaptam. Szombaton a purgálásnál (a curiát seprettük) vásott seprűvel jelentem meg, ezért is hármát kaptam. Az előző vasárnapi templomi mulasztásomért hármát kaptam. 7 x 3 az 21. Ez annyira elég volt, hogy egész életemre megutáltam az ilyen congregatiót.

Conferencia, sedria

A kolegyomban a rendet a contra meg a senior tartotta fenn. A rendetlenkedőket többszöri rendre utasítás után előbb konferenciára (tanári gyűlés), később sedriára citálták, hol ki-ki érdeme szerint beneficium (cipó elvonás) vagy piskiriára és kicsergetésre (kicsapatásra) ítélték.

Residens

A jelentkezők közül a caniculára szolgáló gyermekeket felvettek négyet-ötöt residensnek, havi 4 forint fizetéssel. (Folytatása a 3. oldalon.)

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

AZ „ÚJ BORNÝÚ” NAGYENYEDEN

(Folytatás a 2. oldalról.)

A két cipó mellé még szerezhett négy vagy hat cipót is napjára, mert lehetett levélhordó, prebitor (cipóosztó) meg kertészszolga is, azon kívül, ahány residens deákat kiszolgált, annyi két cipója járt.

Én egyfolytában négy évig maradtam residensnek, így 1866, 67, 68 és 69 nyarán. Egész évre való költségeimet szerezhettem be, mert hazulról semmit sem kaptam, még levelet se. De azért volt nekem egy hazulról írott levél 1865-ből, melyet a négy év alatt sem tudtam beteljesíteni. A levél így hangzik:

„Gyurka Józsi Fejér Józsi hazajött 9 nap 2 új forint becsüld meg a pénzedet és küld haza ünnepek után való csőtörtök én edes ecsém bátyád István Cím Gyurka Józsefnek testvéri szeretettel saját kezébe kolegyumba Nagy Enyeden”

Ezen tisztelt levélnek egy évi története a következő.

A szomszéd fiúval, Fejér Józsival vittek engemet Enyedre, 1864-ben, október első napjaiban Enyedről Hétfaluba (Brassó mellett) szökött. Hazamenetele 9 napig tartott gyalog. Ez alatt az ő nagyanyja, meg apám – szintén gyalog – utánunk jöttek, hogy vigyenek haza, nehogy Fejér Gyurkánéként, amikor heten ülünk, mint deákok a sárkányon, engemet vagy öt levesse. Inkább menjünk Oláhországba szolgálni. Fejér Józsi hazament, de az úton nem találkoztak vele szembe.

Erőnek erejével engem is haza akartak vinni, mert így parancsolta meg edesanyám. Szerencsére az út fáradságait kipihenni azon éjjel az ókolegyom tornácában háltunk, hol egész éjjel, még álmomban is fel-felzokogtam, s így az egész éjjel ébren töltötte edesapám. Korán reggel megtudakozta, hogy ki a kolegyomnak a legnagyobb tisztviselője. Délelőtt 7 és 8 óra között a rector professorhoz, Kasza Dánielhez állítottunk be apámmal ezen kérdéssel, hogy: A hétfalusi csángó férfiak és fiúk hosszú haját hordták.

– Becsületesen viseli-e magát az én fiam?

– Mindjárt megtudjuk azt, öregem – volt a válasz. Osztály és privát tanítót hívtam és apám előtt kérdezősködött rólam. Megnyugtató feleletek után azt kérdezte:

– Hát az urak megbecsülik-e az én fiamat és ellátják-e szolgálatáért

étkezéssel?

Eddig egy cipót kaptam csak. Most meg kettőt és félkosztot (minden másodnap ingyen délebéd) rendeltek. Tehát alig, hogy haza értek, ment az örvendetes levél, hogy én principista szolga lettem.

Karácsonyra a mosónénak 2 forintot kellett adni az évi mosatásért. Tehát a szolgálati díjamból még a két új forintot sem tudtam lefizetni. Sőt, az adott 30 krajcáromat a két első diligentia kezdetén a Hunyad megyei eloláhosodott magyarok visszatérítésére ajándékoztam. Így pénzemet, mert bevételém sehonnan se volt, nem tudtam megbecsülni, haza küldeni vagy év végén haza vinni.

Karácsony csonka hetében megérkezett a fent említett levélben a két új forint, amellyel egy évi minden néven nevezendő tartozásomat leróttam. Év végén hazamenet megvolt az egész évi számadás: Enyedre menet szekér 5 forint, zsebpénz 30 krajcár, egy pár új csizma 2 forint 50 krajcár. Apámnak kétszeri utazása Enyedig és vissza 30-30 krajcár, hazajövet szekérbér 5 forint – summa summárum 17 új forint és 40 krajcár, azaz negyvenhárom rossz forint és fél, egy két éves bornyú ára! Ezzel szemben én az elrongyolott ruhámat hoztam vissza. Azért büntetésül Romániába akartak küldeni szolgálni, honnan már Fejér Józsi egy aranyat küldött haza.

Sok sírás és zokogás után végre, miután ezt megsokallták, azzal az intéssel, hogy küldjem haza a szolgálati béremet, újból elengedtek. Mert pénzt sohasem tudtam haza küldeni, egymás után következő években Enyeden maradtam a nagy caniculára is residensnek. Ez alatt az idő alatt izeneten kívül soha egy levelet sem kaptam.

Innen volt oly becses előttem most már az öt évre szóló levél. Természetesen valahányszor tanuló társaim levelet kaptak hazulról, én is elővettem tisztelt leveletem, melyet ugyan valahányan könyv nélkül is tudtunk, de azért jól esett a szememnek, hogy azt írásból olvashattam újból meg újból el. Ez a levél volt az egyetlen útmutatóm, hogy magamnak megszerezsem a ruházatot és a mosónénak az évi 2 forint mosatási díjat.

Könyvről, írószerekről nem sokat kellett gondoskodnom, mert a jutalomkönyvemem kívül nem is vettem egyet se, hanem a tanuló társaim könyveiből készültem elé, míg vigiláltam, vagy míg a többiek aludtak vagy játszódtak.

Élmezésben hiányt nem szenvedtem, mert rendszeresen mindig egyúttal kosztthordó szolga is voltam. A maradék ételből valamelyik jó barátomat vagy földimet részesítettem. Ezen kívül azoknak, kik nem hordattak kosztot, dögöt (disznósültet) hoztam a piaci kofáktól, egyszerre, ötnek, hatnak, és ezért megszírozattam egy fél kanál zsírral a cipómat, sőt néha 1, 2 krajcár az alku útján még meg is maradt seprűre, papírosra, irkára, pennára stb. szükségleteim fedezésére. Az említett négy év alatt a húsvéti szünetben két ízben gyalog még meg is látogattam szülőimemet.

Az V. gimnáziumból a szüreti vacatio után beléptem a tanítóképzőbe, hol a két cipón kívül havi 4 forint segélyt, ingyen ágyhelyet és szoba költségmentességet nyertem és a másodéven I. osztályos privát tanítványokat kaptam. A szoba kaléfactorságot és a prebitor szolgáltatást (cipóosztó) azonban megtartottam, sőt a tanárokhöz a levélhordozást is. Mint dalárdista a cursorság alól felmentést nyertem.”

Gyurka József visszaemlékezésében szerepel az akkori tanárok neve is, illetve néhány további adat a kollégiumi életről, ám ezek nem számottevőek a fent idézett részekhez képest. Gyurka József tehát tanítói oklevelet szerzett, és idézve ismét visszaemlékezését: „1873. december 7-én 3 éves képző elvégzése után meghívás folytán felekezeti tanítói állást foglaltam el Zselyken, honnan szintén meghívás folytán 1874-ben Bácsfaluban, 1875-ben Csernátfaluban lettem községi tanítónak. Az államilag segélyezett, inkább felekezeti két tanerős iskolát öt tanerős iskolává fejlesztettem és sokévi küzdés és fáradságom után iskolánk államivá nyilvánítottam 1885-ben.” [Miután a barcasági magyar evangélikus gyülekezetek nem tudták fenntartani egyházi iskoláikat, az 1868-as oktatási törvény megszületése után átadták azokat az államnak.]

1889-ben a csernátfalusi gyülekezet meghívta egyházi segédkezőnek, a hiványt érdemes itt idéznünk.

Hivány

A csernátfalusi ág. h. ev. egyháztanács ezennel meghívja Gyurka József állami iskolai tanító urat egyházi segédkezőjének a következő feltételek mellett:

1. Kötelessége lesz a helybeli állami elemi iskola ág. h. ev. tanulóit a hit és erkölcsstanban és egyházi éneklésben az elébe adandó tanterv és kézikönyvek szerint tanítani, az éneket vezetni a templomban is temetéseken, ünnep és hétköznapokon, Istentiszteletkor és egyéb szertartások alkalmával,

a lelkészt helyettesíteni: a sátoros ünnepek első és második délutánján, nem kevésbé Vízkereszt, Krisztus Urunk bemutatása, K. Urunk fogantatása, Urunk mennybemenetele ünnepén és Péter és Pál napján, valamint a lelkész betegsége vagy hivatalos elfoglaltsága esetén és minden egyéb megkívántató alkalmakkor és ilyenkor az istentiszteletet rendes prédicációval egyedül végezni; a confirmándusokat a confirmációi tanítás ideje alatt a hit és erkölcsstanban és egyházi éneklésben naponta egy óráig oktatni, keresztelés alkalmával a templomban a keresztelő vízről gondoskodni, az egyháztanácsnak, közgyűléseknek és bizottságoknak jegyzőkönyvet vezetni, és ezek egyéb írásbeli teendőit is végezni, és azon esetben ha azzal megbíznák, az egyház által meghatározandó időkből az orgonistai teendőket végezni.

2. Javadalmazás lesz: 1. Adómentes haszonélvezete a canonica portionnak amely azon 7, írva hét hold és 104 négyszögöl szántó és kaszálót darabokból áll, amelyek a csernátfalusi 948 számú telekjegyzőkönyvben 1590, 1591, 2027, 2028, 2333, 2334, 2545, 2578-79-801 és 81 helyrajzi, továbbá a türkösi 155 számú telekjegyzőkönyvben 3464 és 3465 helyrajzi és végre a brassói 1844 telekjegyzőkönyvben 9715 helyrajzi számok alatt fekszenek és összesen 7, írva hét hold és 104 négyszögöl területet képeznek. 2. A csernátfalusi 309 házszám alatt lévő iskolai épületben szabad lakás, mely áll két szobából, konyhából, hiúból, kamarából, pincéből, sütőkemenczéből és a telken található kis veteményes kert és gazdasági épületekből.

3. Temetések után a felektől 96 f és a szokott tor vagy annak megváltása fejében 20 krajcár.

4. Esketés után a felektől 74 f, ha az esketés orgona kíséret nélkül történik 17 krajcár, ha orgonakísérettel történik 37 krajcár.

5. Kereszteléskor a keresztelővízről való gondoskodásért a felektől 10 kr.

6. Az ezen hivány I. részében elősorolt ünnepeken, úgy mint Vízkereszt, Krisztus Urunk bemutatása, K. Urunk fogantatása, Urunk mennybemenetele ünnepén és Péter és Pál napján az erszénypénz, megjegyeztetvén, hogy a lelkésztől az egyházi segédkező semmiféle helyettesítésért nem követelhet díjat.

7. Minden confirmándustól személynként 4 db tojás.

8. Az egyházi segédkezőt hivataltól való megválása esetén összes járandóságából csakis a tényleges szolgálati idő után eső rész illeti meg. (Folytatás a 4. oldalon.)

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

AZ „ÚJ BORNÝÚ” NAGYENYEDEN

(Folytatás a 3. oldalról.)

A „Rendezettnek és utasításoknak” a tanítókról szóló azon szabályai, melyek állásánál fogva rájuk alkalmaztatik, valamint az egyházmegyei közgyűléseknek a vallástanítókat és egyházi segédkezőket illetőleg hozott és hozandó határozatai őt is kötelezik.

Kelt Csernátfaluban az ág. h. ev. egyházközség tanácsának 1989. január hó 27-én tartott üléséből.

Sipos János felügyelő, Papp Márton bírósági elnök, Kiss Árpád ág. h. ev. lelkész, Székely Pajor András, Péter András egyh. t. tag

Miközben oszlopos tagja volt a Brassó megyei tantestületnek, és a csángóság felemelésén fáradozott, illetve többször felemelte szavát a román királyságba való kivándorlás ellen, a csernátfalusi evangélikus gyülekezet irattárának tükrében úgy tűnik, hogy a gyülekezet vezetésével folyamatosan konfliktusai lehettek. Több kérelme is fennmaradt, melyek szerint lakhatási körülményeinek javítását kéri, vagy éppen fizetésének emelését. Az alábbiakban olvasható egyik kérelmében nemcsak panasz jelenik meg, hanem érdekes felfogása is a kor gyümölcsfanesztési mozgalmáról.

Tiszteletes Elnök Úr!

A nagyméltóságú vallás és közoktatási ügyi magyar királyi miniszter 1885. év július hó 29-én 25860 sz. a. kelt magas rendeletével tanítói fizetésen kívül természetbeni lakásom is biztosított számomra.

Nagyiszteletű Moór Gyula főesperes úr 1889. február hó 17-én 218 sz. a. hiványomat megerősíti, melynek második pontja így hangzik:

„2. a csernátfalusi 309 házszám alatt lévő iskolai épületben szabad lakás, mely áll két szobából, konyhából, hiúból, kamarából, pincéből, sütőkemencéből és a telken található kis veteményes kert és gazdasági épületekből.” Lakásom tehát két helyről is biztosított, és talán éppen ez az oka, hogy egy-két esetet kivéve 1884-től fogva úgy a tanítói lakáson, mint a melléképületein semmi nemű újítások többszöri bejelentésem és alázatos kéréseim után sem történtek, holott elhalaszthatatlan újítások szükségesek az épületeknél.

Ezen alázatos jelentésemben bátor vagyok a Tiszteletes Elnök Úrnak becses figyelmét a következő javítandókra felhívni:

1. A lakás mely áll: egy lakó szoba és egy igen kicsiny mellék szobából, egy

konyha és egy sokkal kisebb kamarából, miután nem mondható éppen törvényesabta lakásnak, népes családom számára csak úgy lenne elegendő, ha a konyha lakószobának használnánk, és a konyha helyett az iskolai épületben egy konyhát vagy egy új építést kedveskednék kieszközölni.

2. A lakás alatt levő pince már három hónap óta nem használható, mivel övigerő víz van benne. Ezen víznek kieresztése halaszthatatlan, mivel a pincében a téglafalazat egészen átázott, a téglamiatt sok helyen oszlásnak indult s a felette lévő szoba egészségtelenné, azaz lakhatatlanná vált.

3. A sütőkemence és a katlan a fedélzetén becsepegő víztől egészen használhatatlanná vált.

4. Az istálló fedélzetén szintén sok helyen becsepeg a víz, miért kerekén a falazat lehullott, a bornafal és deszkázat több helyet rothadni kezdett. Egy régi vállu elronthat. A hídlások beszakadoztak; szóval minden romlásnak indult, holott csak 1884 évben épült, de azóta semmi néven nevezendő reperálás nem történt rajta.

5. Nálunk, ahol látjuk napról napra a népnek úgy anyagi, mint erkölcsi hanyatlását, elkerülhetetlenné vált egy konyhakerti és gyümölcsfa nemesítési mintatelep helyiség berendezése, illetőleg ennek berendezése, mely hivatva lenne: először a népet konyha veteményezés, azaz zöldségtermelésre szoktatni, és így évenként százezer forint kiadásoktól megmenteni; másodsor a zöldségtermelő és gyümölcsfa nemesítő a szép anyagi hasznon kívül oly erkölcsi erőre vergődik, hogy sem akarhatja, sem ideje nem lesz másoknak, annál kevésbé önmagának és családjának rosszat tenni, s ez által bűnbe keveredni...

Szóval a kertészet és nemesítésnek a velők foglalkozókra oly erkölcsi hatása van, hogy a Nagyméltóságú földmivelésügyi m. miniszter úr szavaival élve: „valamint a zenekedvelők, művészek stb. Erkölcsi hanyatlásba nem estek, úgy a kertészek és gyümölcsfa nemesítők „Statistikai adatok” szerint a börtönöknek nem voltak és nem leendnek lakóivá.

Ezen előterjesztésem után alázatosan kérem a Tiszteletes Elnök Urat, miszerint kegyeskedjék ezeket pártfogoltan az illetékes gyűlésekben tárgyalatni és érdemleges határozatokat hozatni.

Alázatos kérésem megnyitása után maradtam a

Tiszteletes Elnök Úrnak

Csernátfalú, 1893. május hó 10-én
Legalázatosabb szolgálja, Gyurka József, Egyházsegédkező és állami tanító

1903-ban azzal a kéréssel fordul a gyülekezethez, hogy szabadságoltassa, helyettest is ajánl maga helyett, illetve egyértelművé teszi az elköltözését is. E szabadság azonban nem jelentett tétlenkedést vagy nyugdíjba vonulást, hanem – mint önéletírásában olvashatjuk – „1903. szeptember 27-től 1904. február 14-ig verbóc-vapeniki, ez időtől 1910. szeptember 24-ig székelyföldvári állami tanító. [...] 1912. szeptember 11-én áthelyeztettem Alsóporumbákra, hol az állami elemi népiskolával kapcsolatosan felállítottam a gazdasági ismétlő iskolát 90 tanulóval, kik közül csak 12 tanuló volt magyar, a többi oláh. Az állami iskola az 1908. évben vette kezdetét, s így feles számban már tudtak magyarul beszélni kivált azok közül, kik már az állami iskolát is végezték. Mondanom sem kell, a tanulás, társalgás magyarul folyt. Az ismétlő iskola november 15-én két csoportban megnyílt. A leányok szeredán délután, a fiúk minden szombaton d.u. 1-4-ig, valamint az iparos tanulók is minden mulasztás nélkül jó kedvvel jöttek.

Ez a jó kedv onnan eredt, hogy már az első órán felszólítottam úgy a leányokat, mint a fiúkat, hogy a jövő alkalomra hozza fel minden leány azt, amit eddig elkészített, hogy a kész munkákon mindnyájan gyönyörködhesünk, s hozza el azt is, amivel még foglalkozik. A gazdasági ismétlő fiúknak felmutattam, hogy a mindennapi iskolás gyermekek milyen szép fagerebét, fűrészelő padot, kis asztalokat, székeket, ládákat, kasztenokat csinálnak és a vizsgáig még mi mindent csinálnak. Mondanom sem kell, hogy 30 év

tanítóskodásom alatt minden évben vasárnapi és ismétlő iskolával vert meg engem a jó Isten, hol 3 év alatt az összes vallást, egyházi énekeket, Magyarország történelmét, alkotmányt, földrajzot, természetrajzot, természettant, a számtanból a henger köbtartalmának számításáig mindeneket ismételtünk, hogy a harmadik év végéig ezekből egy árva szót se tudjanak.

Itt meg az idegen ajkúak előtt új világ nyílt meg előttem: míg az előbbiben kényszerből, kedvetlenül vettem részt, feledve a kedves mindennapi iskolát, a legörömteljesebb óráimat a gazdasági ismétlő iskola nyújtotta.

Mily nemes verseny keletkezett a leányok között a varrás, hímzés és ruhadíszítés körül, mindenki igyekezett mentől többet kiállítani az évváró vizsgára, hol közszemle után mindenki visszakapta illő dicséret mellett az igazán dicséretre méltó tárgyakat. A fiúk a könyvszekrényt és tetejét, egy oldalkamarát és a felső padlást tömték meg az ő fajaragásaiikkal: csináltak az óvodások számára hosszú és rövid asztalokat, ülőpadokat, talicskákat, lapátokat, fa és vas gereblyéket, ásókat, hagymakapákat stb. nagy garmadával.”

Alsóporumbákra volt még akkor is, amikor 1916-ban Románia hadat üzen a Magyar-osztrák Monarchiának és a királyi hadsereg be is tör Erdélybe. Gyurka Józsefet innen hurcolják el a visszavonuló román csapatok, és négyhónapnyi fogság után tér vissza a faluba. Azután már csak három év adatott neki. 67 éves korában elhunyt, ennyi derül ki az unoka, illetve dédunoka által megőrzött és legépelt kéziratból, ám sem halálának körülményeiről, sem temetési helyéről nincsenek adataink, a leszármazottai azonban Magyarországon élnek.